

עולם הבא וחטא אדם הראשון¹

הרב אלישע פיקסלר

ראשי פרקים:

- א. הקדמה
- ב. הצגת השאלה: קידוש החיים או פרישה מהם
- ג. האדם הראשון והמות
- ד. עוה"ב דאדם הראשון - עולם גופני ולא עולם נשמות
- ה. חטא אדם הראשון - חטא כללי שהביא לירידת העולם
- ו. המיתה - עונש המתקן את חטא האדם הראשון
- ז. שלשה עולמות
- ח. תחיית המתים זמנית או נצחית
- ט. צדיק ורע לו
- י. ההבדל בין הנצרות והיהדות
- יא. מדוע פרש מרע"ה מאשתו
- יב. דרגת חנוך ואליהו
- יג. סכום

א. הקדמה

התלבטתי רבות האם לכתוב מאמר זה שכן עוסק הוא בחלקו בעניינים הקרובים אל "הנסתרות לה' אלוקינו" ובחלקו בעניינים שנדמה שעליהם כתב הרמב"ם²:
 "וכל אלו הדברים וכיוצ"ב לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו... ולעולם לא יתעסק אדם בדברי הגדות, ולא יאריך במדרשות האמורים בעניינים אלו",
 אך הכרעתי לבסוף לכתבו שכן עיקר מגמתו אינה בביאור העתיד, אלא מכוון הוא לחיינו אנו שנזכה "לקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה".

ב. הצגת השאלה: קידוש החיים או פרישה מהם

בבואו לתמצת ולהגדיר את ההבדל ביננו לבין המינות הנוצרית כותב הרב קוק³

1. מאמר זה מבוסס על שיטת הרמח"ל.

2. ספר שופטים, הלכה מלכים פ"ב ה"ב.

3

"בטול המצוות המעשיות אשר יצא מהמינות וצדדי אלילותה (=הנצרות)...מקושרים הם מאפלים אלו עם אותה ההתטמטמות הגויית שלא תוכל להכיל...את השקפת העולם האלוקית...הקושרת שמים וארץ, גוף ונשמה, אמונה ומעשה, ציור ומפעלים, אישיות וחברה, עוה"ז ועוה"ב...והעולם הגויי ככה הוא, מורכב, מחולק, אין אחדות לגוף עם הנשמה, אין חיבור והתמזגות פנימית לרוחניות העולם וגשמותו, אין קשר פנימי בין המעשים ורחשי הנפש..."

כלומר, בעוד שהנצרות חרתה על דגלה את המשפט "...תנו לשמים את אשר לשמים, ותנו לקיסר את אשר לקיסר", הפרידה בין שמים לארץ, צייתה על החפץ במלכות שמים לפרוש מן העולם - להתנזר, לא להתחתן, לדור במדבר וכד' - ובכך הפקירה את עניני העוה"ז לידים טמאות, ובקצור ראתה בעוה"ז מעין "בית כלא"⁴ - הרי אצלנו כל בנין החיים, הן האישי והן הלאומי, מכוון ל"קידוש ה' בתחתיות הארץ" - לחיות את חיי העוה"ז אך מתוך קדושה⁵.

רעיון זה מובע היטב בדברי הכוזרי⁶

"זאת תורת עובד האלוק משלנו, אין הוא פורש מן העולם, עד שיהיה הוא למשא על העולם והעולם למשא עליו, ואינו מואס בחיים...להיפך אוהב הוא את העולם ואת אריכות החיים שהרי הם המקנים לו את העוה"ב..."

אך דוקא לאור דברים אלו המשך דבריו של הכוזרי [באותו סעיף] נראה תמוה ביותר שכן הוא כותב:

"...אומנם רוצה היה להגיע למעלת חנוך...או למדרגת אליהו להפנות מעסקי העוה"ז...מצטער היה להמצא ברוב עם...אכן לאנשים כאלו ראויה הבדידות הגמורה, גדולה מזאת - הללו מתאווים למות..."

וא"כ הדברים מתמיהים: מדוע זה ישאף למות אם "עובד האלוק אינו מואס בחיים"?

3. מצוטט חלקית מתוך אורות ישראל ותחיתו פרי' ה, עמ כב-כג וע"ע אוה"ק כר' ב עמ' תפ"ח.

4. לשון הרב קוק באגרת קל"ד.

5. ועיין "טל חרמון" לרב אבינר עמ' 304 ועוד שם במפתחות ערך "נצרות".

6. מאמר ג', סעיף א' בתחילתו, תרגום אבן שמואל וכן ע"ע שם מאמר ב',ג.

האם האדם השואף למות יכול לאהוב את החיים? ובכלל, משמע לכאורה מדבריו אלה של הכוזרי שאין האידיאל הגדול קדוש ה' בתחתיות ארץ ואהבת החיים, אלא האידיאל הגדול יותר הוא הפרישות מעוה"ז?⁷
 ונוסיף ונחריף מילותנו: האין דברים אלה זהים, ח"ו, לדברי המינים ודעתם וכפי שפורט לעיל? האם תפישה כזו לא רואה בעולם "בית כלא"?
 ועוד נשאל: הרי הענק מכל אדם - מרע"ה שנאמר עליו "ותחסרהו מעט מאלוקים" נצטוו לפרוש מאשתו - כיוון שלא פסק הדיבור ממנו⁷ - הרי שקדושה ועוה"ז אינם יכולים לדור בכפיפה אחת! ושוב נשוא: האין בין הנזיר הנוצרי ובין פרישת משה מאשתו - האין ולא כלום? האין כאן, חס ושלום, הודאה לשיטת הנצרות?
 כדי לסדר לעצמנו את המושגים נפנה בתחילה אל העולה מפשט הפסוקים בפרשת בראשית.

ג. האדם הראשון והמות

האדם מצווה שלא לאכול מעץ הדעת, ומוזהר כי אם יאכל ממנו מות יומת (ב, יז), והוא לא שמע, חטא ואכל. כיון שלא מת ביום שאכל מעץ הדעת, נתפרש העונש "כי ביום אכלך ממנו מות תמות" לא כמיתה בפועל ביום החטא, אלא "בעת שתאכל ממנה תהיה בן מות"⁸. העולה מענין זה הוא שאלמלא אכל מעץ זה - היה האדם מתקיים לעולם ולא היה מת⁹. מסקנה זו מעלה לכאורה שאלה גדולה: אם לא היה חוטא - היה כל ענין עוה"ב נעלם ממושגנו! היום ידוע: "התקן עצמך בפרוזדור (עוה"ז) כדי שתכנס לטרקלין" (עוה"ב), אך אלמלא חטא והפך בן-מות-הטרקלין אייהו? או במילים אחרות: מה היתה מטרת יצירת העוה"ז מבלי חטא אדם הראשון?

ד. עוה"ב דאדם הראשון - עולם גופני ולא עולם נשמות

כדי להבין נקודה זו עלינו להתבונן במושג "עולם הבא" [וכאמור דברינו מבוססים על דברי הרמח"ל ושיטתו].

7. עיין שבת פז. - שפרש משה מדעתו והסכים הקב"ה על ידו.

8. לשון הרמב"ן בראשית ב, יז.

9. וזו דעת חז"ל עיין ע"ז ה. "דאי לא חטאו - לא הווי מיייתי" ועיין ברמב"ן לעיל הערה 7 המציין מחלוקת בין חז"ל לחכמי הטבע בנושא.

עוה"ב אינו מקום - במציאות או בהשאלה - אליו מגיע האדם אם קיים מצוות וזוכה לשכר, או חלילה אם יצא חייב בדין - הולך הוא לגיהנום, אלא ענינו של מושג זה הוא דרגה ומעלה רוחנית. זהו מצב בו נמצא האדם בדביקות מוחלטת בשי"ת, ללא פער ושירור, וללא כל תאוות ויצרים. לדרגה זו שואף האדם להגיע כל חייו, אך כדי לממשה צריך הוא לעמול קשה בעוה"ז, שכן האדם כשנברא, נברא עם גוף ונשמה המנהלים ביניהם מאבק. שבעוד שרצון הנשמה הוא אלקי ושואפת היא לידבק בה, הרי רצון הגוף פונה דוקא ליצרים ולתאוות המביאים את האדם לחטא. וזו לשון הרמח"ל¹⁰:

"גזרה החכמה העליונה שיהיה האדם מורכב משני הפכים, דהיינו מנשמה שיכלית וזכה, וגוף ארצי עכור שכל אחד מהם יטה בטבע לצידו, דהיינו הגוף לחומריות והנשמה לשכליות ותמצא ביניהם המלחמה..."

האדם נדרש לנצח במלחמה זו את גופו ולהשליט את הנשמה על גופו ע"י כך: את כוחותיו שמושכים אותו מטבעם לחומריות - את הכוחות האלה יקדש ויעלה וישתמש בהם לאור הכונת הנשמה. רעיון זה מובע יפה בדברי הגמרא¹¹:

"אמר ליה אנטונינוס לרבי: גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין, כיצד? גוף אומר: נשמה חטאת, שמיום שפירשה ממני - הריני מוטל כאבן דומם בקבר. ונשמה אומרת: גוף חטא, שמיום שפירשתי ממנו - הריני פורחת באויר כצפור. אמר ליה, אמשול לך משל, למה הדבר דומה: למלך בשר ודם, שהיה לו פרדס נאה, והיה בו בכורות נאות, והושיב בו שני שומרים, אחד חיגר ואחד סומא. אמר לו חיגר לסומא: בכורות נאות אני רואה בפרדס. בא והרכיבני ונביאם לאכלם. רכב חיגר על גבי סומא, והביאום ואכלום. לימים בא בעל פרדס. אמר להן: בכורות נאות היכן הן? - אמר לו חיגר: כלום יש לי רגלים להלך בהן? - אמר לו סומא: כלום יש לי עינים לראות? מה עשה - הרכיב חיגר על גבי סומא ודן אותם כאחד. אף הקדוש ברוך הוא מביא נשמה וזורקה בגוף, ודן אותם כאחד. שנאמר (תהלים נ) יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו. יקרא אל השמים מעל - זו נשמה, ואל הארץ לדין עמו - זה הגוף."

10. "דרך ה'" חלק א' פ"ג סעיף ב'.

11. סנהדרין צ"א.

הצליח האדם במלחמתו - יותר לא יחטא. העלה וקידש את כל היצרים והתאוות - ונעשה כולו "קדש לה" ושוב לשון הרמח"ל¹⁰:

"אם תגבר הנשמה תתעלה היא, ותעלה הגוף עימה ויהיה אותו האדם - המשתלם בשלימות המעותד..."

ה"שלימות המעותד" שכותב רמח"ל היא הדביקות המושלמת של הנברא בה' - והיא דרגת העוה"ב. וא"כ עולה כדברינו שאין העוה"ב מקום מיוחד נעלה, אלא דרגה רוחנית גבוהה אליה מגיע האדם בעמלו הרוחני.

לאור דברים אלה נפתרה שאלתנו עוה"ב לאדם הראשון לפני חטאו מניין? שכן - מסביר הרמח"ל - לדרגת עוה"ב היה מגיע אדם הראשון בעודו בחייו הגשמיים! אם היה מנצח במלחמה הקשה בין רצונות הנשמה לבין תאוות הגוף והיה מעלה את גופו ומקדשו היה זוכה לחיי נצח בדביקות מושלמת בקב"ה - עם גופו. וכך גם הצדק דורש כיון שגם הגוף וגם הנשמה השתתפו ב"מלחמה" זו וכיון שהכריע האדם והשליט יצר טוב על יצר רע - בדין הוא ששני הצדדים יזכו לשלימות זו - לעוה"ב. וזו לשון הרמח"ל¹²:

"אמר השכל: הנה ענין תחיית המתים בקיצור ובכלל, פשוט הוא כי כאשר ברא הקב"ה את האדם גוף ונשמה לעבוד ולמשא, שניהם כאחד, את כל עבודת הקודש, התורה והמצוה אשר נתן להם, הנה ראוי הוא שגם בקבלת השכר הנצחי יחדיו יהיו, כי לא יתכן שיהיה הגוף עמל ולא לו, והרי אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה".

ובספר "דרך ה"¹³

"...זמן הגמול האמיתי - דהיינו זמן קבול השכר...הוא אחר התחיה בעולם שיתחדש, והאדם יהנה בו בגופו ונשמתו, בהיות גופו מזוכך ע"י נשמתו ומוכן על ידה להיות נהנה בטוב ההוא".

וכל זה אילולא חטא האדם הראשון.

העולה מדברינו הוא שאכן גם האדם הראשון היה זוכה לעוה"ב אלא שעוה"ב לא היה דרגה נפשית בלבד אלא התענגות על ה' בעודו בחיים חיותו¹⁴. ולאחר חטא אדם

12. דעת תבונות, סימן סח, הוצ' פרידלנדר.

13. ח"א פרק ג סעיף י'.

14. וכאן עולה השאלה כיון שאין הבדל פיזי בין העוה"ב לעוה"ב, שהרי בשניהם יש גוף ונשמה, אי"כ מה מבדיל ביניהם ומתי נעשה המעבר? לכך מתייחס הרמח"ל ב"דרך ה" ח"א פ"ג סעיף ג-ד ותמצית

הראשון קיבל מושג העוה"ב שינוי, ודרגה זו של דבקות בה' מושגת רק בהפרד הנשמה מהגוף, כביכול.

אך באמת אין דברים אלה אמורים אלא "כביכול" וחלקם עדיין אינם מדוייקים, וכדי להבהירם יותר עלינו להתבונן בחטא אדם הראשון ומשמעותו.

ה. חטא אדם הראשון - חטא כללי שהביא לירידת העולם

כאמור לעיל, עונשו של אדם הראשון היה שנקנסה עליו מיתה, וא"כ עונש זה ניתן לא רק לאדם הראשון אלא ממשיך הוא לכל אורך ימי האנושות ועד ימינו אלה, וכדברי הגמ'¹⁵: "די מתו בעטיו של נחש..." - בגלל חטא אדם הראשון. עובדת כלליותו של הענש מלמדת אותנו על חטאו שגם הוא אינו חטא פרטי שלו בלבד, אלא חטאו הוא חטא אבי האנושות שמשפיע על כל תולדותיו.

ומה גרם חטא זה לאדם הראשון ולנו?

מסביר הרמח"ל¹⁶: האדם כאמור נולד מורכב משני הפכים גוף ונשמה, המתמודדים זה עם זה בכוחות שקולים, והבחירה ביד האדם באיזה כוון ינטה, וכלשונו:

"...הוא היה מורכב מן שני החלקים ההפכיים שאמרנו שהם הנשמה

והגוף... והוא עומד בשיקול ביניהם להדבק במה שירצה מהם..."

אך עם חטאו נשתנה שקול ושוויון זה, ואע"פ שיש עדיין בחירה בידי האדם להיכן לנטות, הרי שאין היחסים שוים אלא הגוף נעשה חזק יותר, פיתויו מגרים יותר וממילא החשש שיחטא סביר יותר. וע"כ אם לפני חטאו יכול היה אדם הראשון להשליט נשמתו על יצריו, לכובשם לגמרי ולהעלותם לשירותו - הרי שלאחר חטאו יכול האדם לקדש גופו ולזככו - אך לא לגמרי. תמיד ישאר קורטוב שאותו הוא לא טיהר ותמיד תמיד יחטא האדם.

וכך כותב הרמח"ל:

"וכיון שחטא אדם הראשון נשתנו הדברים שנוי גדול והוא: כי הנה

בתחילה היו בבריאה החסרונות שהיו, בשעור מה שהיה מצטרך לשיהיה

אדם הראשון במצב השקול שזכרנו...אומנם ע"י חטאו נוספו ונתרבו

דבריו שגזר ה' זמן מחוקק בו נמצא האדם במאבק, כתום זמן זה נקבעת דרגתו של האדם בהתאם למצבו ומתחיל העוה"ב ואין ביכולת האדם לשנות את דרגתו לטוב או לרע, עיי"ש באריכות.

15. שבת נה:.

16. דרך ה', ח"א פ"ג סעיף ה,ו,ז,ח,ט, דעת תבונות סימן ע"ב.

חסרונות בעצמו של אדם... וגזרה מידת דינו יתברך שמו שלא יוכלו לא האדם ולא העולם מעתה הגיע אל השלמות עודם בצורה שנתקלקלה, דהיינו הצורה שיש להם עכשיו שבה נתרבה הרע...".
 וא"כ יוצא שלעולם לא יוכל האדם להגיע למדרגת עוה"ב שהיא כאמור הדבקות ללא שיור בקב"ה, שכן אין ביכולתו לקדש ולזכך את כל גופו "ואין לבא אל שער המלך בלבוש שק"¹⁷. וכדי לפתור בעיה זו נקנסה על אדם הראשון מיתה שאינה רק עונש מקרי, אלא המות הוא תוצאה מוכרחת מהחטא ומשמעותו ובכך מהוה המיתה לא רק ענש לחטא אלא היא מהוה תיקון לחטא¹⁸.

1. המיתה - עונש המתקן את חטא האדם הראשון

וכיצד מהוה המיתה תיקון?

מסביר הרמח"ל שבזמן המות עוברים הנשמה והגוף - כל אחד בפני עצמו - תהליכים רוחניים.

הנשמה נכנסת ל"עולם הנשמות" ושם שוכנת היא במנוחה עד זמן תחיית המתים וכפי שיפורט להלן. בזמן המנוחה הזה הנשמה "מתפשטת ומזדהרת בזהריה כפי הראוי לה לפי מעשיה"¹⁹ - מה שלא עשתה כששכנה בגוף שהעיב עליה. הגוף בזמן המקביל עובר תהליך קשה של דינים ויסורים וע"י תהליך זה נטהר הגוף מהעוונות שדבקו בו.

שני תהליכים אלו המתרחשים בזמן המוות - הוא זמן הפרדת הגוף מהנשמה - גורמים למצב חיובי שלא היה מתרחש מבלעדי תהליך מיתה זה. לאחר זמן המות ישנה תחיית המתים, ז"א שוב יש אחד ומפגש בין הגוף והנשמה - אך הפעם המגע הוא מאיכות שונה לחלוטין. מפני שבעוד שלפני המוות לא היה בכח הנשמה לזכך עימה את הגוף כולו - כזכור עקב חטא אדם הראשון - הרי עכשיו בהיותה ב"עולם הנשמות" היא "צברה כח" מחד והגוף נטהר ונצרף מאידך. ועתה מפגש זה מטהר ומזכך לגמרי את הגוף וכך יכול האדם להגיע למצבו ולדרגתו של אדם הראשון לפני

17. עיין "דעת תבונות" ריש סימן סג.

18. ועיין נפה"ח שער א, פר' ו בהג"ה.

19. לשון רמח"ל בדרך ה' ח"א פי"ג ס"ב.

חטאו, והדביקות המושלמת בקב"ה מתבטאת דוקא ב"שהות" הגוף והנשמה יחדיו במצב עילאי - זו היא דרגת עוה"ב²⁰. וזו היא לשון רמח"ל²¹

"בשוב הנשמה בגוף אחר התחיה...תכנס בכל זהריה ובכל כחה ואז מיד תזכך את הגוף זכוך גדול...יתעלה בו מכל מה שהיה כל ימי חייו הראשונים...ושם אותו במדרגה שראוי לו להיות בין הזוכים להנות בשלימות..."

וכך מובן מדוע דוקא המות נגזר על אדם הראשון, שאין הוא סתם עונש אלא תיקון. כיון שאם לא היתה נגזרת המיתה, האדם לא היה מצליח להשתחרר לגמרי מתאוות הגוף, ולדרגת העוה"ב לא היה מגיע לעולם וכך המוות מסייע בידו, בסופו של דבר, להגיע לשלימות המיועדת.

ולפי דברים אלה, העוה"ב של בני האדם לאחר חטא אדם הראשון אינו שונה מהעוה"ב המיועד של האדם הראשון לולא חטא תמיד עוה"ב מובנו עולם בו "שוהים" גוף ונשמה יחד מתוך הרמוניה וללא מאבק וזוכים להתדבק בשי"ת כשהגוף טהור מתאוות גשמיות. מה שנתחדש ונתוסף לאחר חטא אדם הראשון הוא "עולם הנשמות", מקום בו שוהה הנשמה בזמן המוות ובו מתתקנת הנשמה בפני עצמו, והגוף - כשהוא בעפר - בפני עצמו.

ז. שלשה עולמות

א"כ מדברים אנו על 3 עולמות ו - 3 שלבים :

א. עוה"ז: בו מורכב האדם מגוף ונשמה כשניטשת ביניהם מלחמה רוחנית, הנשמה חפצה בטוב, והגוף הוא בעל תאוות ויצרים המביאים לעבירות ולחוסר דביקות בה'.

תפקיד האדם בעולם להשליט יצר טוב על יצר רע וע"י כך הופך הרע לטוב.

20. וכיוצא בזה נפרש את הגמ' בברכות יז. "כי הוּו מפטרי רבנן מבין ר' אמי...אמרו הכי: "עולמך ראה בחיך ואחריתך לחיי העוה"ב...". פי' המילים "עולמך ראה בחיך" הוא שעולמך - דרגת עוה"ב - הדביקות בה' - זכה לה בעודך בחיי גוף ולא רק בעולם הנשמות, כדברינו לעיל. וכן פי' שם הריטב"א: "כאשר יגיע אדם לתכלית החכמה - דומה לעולם הנשמות שהם שכל נבדל - ומגיע לקצת עולם הנשמות בחייו" ומגיע לקצת ולא ליותר בעקבות חטא אדם הראשון וכדברינו לעיל. ורש"י על אתר לא פירש כן.

21. דרך ה' ח"א פיג סייג ועיי"ש גם בס"ט.

ב. עולם הנשמות²²: כיון שבזמן העוה"ז אין אדם שהצליח לטהר כל גופו, בעקבות חטא אדם הראשון, ע"כ נגזר שלזמן מה יופרדו הדביקים ותטהר הנשמה בפני עצמו ויצורף הגוף בפני עצמו. בזמן הפרדה זו, כשהגוף טמון בעפר, שוהה הנשמה בעולם הנשמות דרגה קבועה של התענגות מזיו ה', אך פחותה מזו של העוה"ב.

ג. עולם הבא - לאחר שנטהרה הנשמה, שבה היא ונדבכת בגוף והפעם באיכות מעולה מבעבר - דבר המאפשר איחוד גמור ביניהם ודביקות גמורה בה'. הגוף נעשה אז קדוש והוא מעין "גוף נטול חומריות" שאין לו מתאוות החומר ולא כלום, וכלשון הרמח"ל ב"דעת תבונות"²³: "הנה תעשה הנשמה בגוף זכוך גמור, להחזירו עצם נכבד ובהיר".

וההבדל בין מצב אדם הראשון לפני החטא ובין מצבנו אנו מתמצה רק בשלב (ב) האמור, שלא היה כלל קיים אצלו. ואדם הראשון אמור היה לעבור ישירות ממצב (א) למצב (ג)²⁴ אלמלא חטא וכדברי הרמח"ל²⁵:

"כי מה שעתיד להיות אחר התחיה - היה יכול להיות מתחילה גם ללא מיתה"²⁶.

ה. תחיית המתים זמנית או נצחית

העולה מדברי הרמח"ל שעוה"ב הוא בעל מציאות גופנית, ולאחר תחיית המתים לא תהיה שוב הפרדה של הגוף מהנשמה אלא כלשונו²⁷:

"תרבה (הנשמה) הזיכוך בגוף לפי גודל כוחה, עד שיהיה ראוי לעמוד עימה יחדיו לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, לעד ולעולמי עולמים"²⁸.

22. עיין "דרך ה'" ח"א פ"ג ס"א.

23. סימן ע"ב.

24. עיין לעיל הערה 14.

25. "דעת תבונות" סימן קכ"ו.

26. לכאורה לפי הנ"ל תחיית המתים צריכה היתה להיות תהליך פרטי ולא כללי, שכן תפקיד עולם הנשמות הוא רק זמני - טיהור הנשמה עד שתוכל לשוב לגוף ולטהרו ולכאורה זה תלוי בזמן כל אחד ואחד וכל אחד יקום לתחיה בזמן אחר? על כך עונה הרמח"ל בח"ב, פ"ב סעיף ב' מספרו "דרך ה'" ותורף דבריו שהאדם אינו יצור פרטי אלא יצור חברתי כולל ונדון הוא עם שאר הסובב אותו.

27. דעת תבונות סימן ע"ד, ובדרך ה' ח"א פ"ג סעיף י'.

28. רעיון זה מובע בעצם בגמרא סנהדרין צא שצוטטה לעיל (מקור 10) שהקב"ה דן הן את הגוף והן הנשמה - שהעוה"ב הוא עם מציאות גופנית.

שיטה זו של הרמח"ל היא כשיטת המקובלים שיש בעוה"ב מציאות גופנית השונה מזו שאנו מכירים וכן זו דעת הרמב"ן הסובר שאין מות לאחר תחיית המתים אלא ישובו הגוף והנשמה יחד לדביקות בה' שכן "הגוף ישוב כמו הנפש"²⁹, על שיטה זו חולק הרמב"ם ואומר שאחר תחיית המתים תפרד שוב הנשמה מהגוף ותזכה לדביקות אין סופית ולהשגות עליונות בפני עצמה³⁰.

ט. צדיק ורע לו

דברי הרמח"ל ושיטתו פותחים, לפי דעתי, פתח להבנה עמוקה יותר של כמה יסודות בסוגית "צדיק ורע לו, רשע וטוב לו" [ואין פרק זה קשור ישירות לגוף המאמר ע"כ אקצר בו].

הגמ'³¹ מסבירה מה הביא את התנא הגדול אלישע בן אבויה שנכנס לפרדס לקצץ בנטיעות ולהתפקר ואומרת שראה אחד משני מעשים

"לישנא דחוצפית המתורגמן חזא דהוה גריר ליה דבר אחר, אמר: פה מפיק מרגליות ילחך עפר! נפק חטא". או שראה "הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה לבירה ושילח את האם ונטל את הבנים ובחזירתו נפל המת, היכן טובת ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה?! ומסיימת שם הגמ' שאם היה יודע אלישע את דרשתו של ר' יעקב על פסוקים אלה - לא היה חוטא. ומה היה דרשתו? "למען ייטב לך לעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימך - לעולם שכולו ארוך" ז"א "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא" (שם). והשכר הוא בעולם הבא.

ומדוע אין השכר ניתן בעוה"ז? על כך משיבה שם הגמ' "כל שזכויותיו מרובין מזכויותיו מטיבין לו ודומה כמי שקיים כל התורה כולה ולא חיסר אחת ממנה" ומפרש רש"י שם: "מריעין לו" - בעוה"ז לנקותו מעוונותיו, "שיטול שכר שלם"; מטיבין לו לשלם לו שכר מצוותיו בחייו, כדי לטורדו.

שיטה זו טעונה הבהרה שכן פשט פסוקי התורה מורה לכאורה אחרת "כבד את אביך...למען יאריכון ימך על האדמה אשר ה' אלוקיך נותן לך" - על האדמה כתיב!

29. רמב"ן, תורת האדם, שער הגמול, כתבי רמב"ן בהוצ' מוסד הרב קוק עמ' שו-שיא.

30. עיין הלכה תשובה פ"ח ומאמר תחיית המתים, ולא כאן המקום להכנס לשרש מחלוקתם ורק נעיר שלשיטת הרמב"ן מובן מדוע נצרכה תחיית המתים - כיון שהעיקר הוא חיי הנשמה בגוף טהור, משא"כ לרמב"ם שהעיקר היא השגה רוחנית של האין סוף נצרך בירור לשם מה כלל נתרשש תהליך זה של החזרת הנשמה לגוף ומה הצורך בתחיית המתים ואין כאן מקום להאריך.

31. קידושין לט:.

ויתרה מכך: מדוע שיסבול האדם בעוה"ז תמורת שכר גדול יותר בעוה"ב, וכי אין חיי העוה"ז נחשבים למאוס?! והרי עוונותיו לא מונעים ממנו לחלוטין את חיי העוה"ב אלא דינו הוא שיהא כביכול "פחות זמן" בגן עדן ו"יותר זמן" בגיהנום - ומדוע שלא יהא אכן כך לפי הדין והצדק?! אך לפי דברינו נקודה זו מתבררת: אם האדם מגיע לדין אחר 120, אפילו רובו זכויות ומעוטו עוונות - הרי בכא"פ אינו נקי וטהור לחלוטין. ועובדה זו מונעת ממנו את העוה"ב לחלוטין! שכן כמו שמיד כשחטא אדם הראשון - גרם לעצמו שהיה מאבד לחלוטין את העוה"ב שלו לחלוטין - אלמלי נקנסה עליו מיתה - כך במקרה הפרטי חטאי האדם מונעים ממנו להגיע לדרגת העוה"ב ומונעים זאת ממנו לתמיד!!! אין כאן מצב שיזכה לחיי העוה"ב לפחות זמן כיון שחטא, אלא הענין הוא שלא יזכה כלל לעוה"ב שהוא כאמור דרגת שלימות ודביקות ללא שיור ב"ה, וכשגופך לא טהור - אפי' במקצת - אינך זוכה כלל וכלל לעוה"ב וזה בודאי שלא כשורת הדין שאדם שחי רוב ימיו באמונה, וקיים מצוות אך חטא קצת - לא יזכה כלל לעוה"ב ע"כ ברב חסדיה בחרה חכמתו יתברך לזכך את האדם ע"י יסורים - את גוף האדם - שהם כדוגמת המיתה שנגזרה על מין האדם. וע"י כך גם אותו מעט מזעיר נטהר ונצרף ובכך מוכשר האדם למדרגת העוה"ב.

וזו לשון הרמח"ל³²:

"...והנה האיש הצדיק שהרבה בעצמו שעור גדול מן הזהר והמעלה, אך מצד אחר, מפני מעוט מעשים רעים שעשה הנה נמצא בו תערובת קצת חשך ועכירות, כל זמן שיש בו תערובת הזה, איננו מוכן והגון לדביקות בו יתברך, על כן גזר החסד העליון שימצא לו צירוף, והוא מכלל היסורים, ששם יתברך שמו בסגולתם, להסיר מהאדם העכירות ההוא וישאר זך ובהיר, מוכן לטובה בזמן הראוי".

י. ההבדל בין הנצרות והיהדות

ולאחר אריכות דברים זו יש בידינו לענות על השאלות בהם פתחנו. מצד האידיאל והכוון המתוכנן של הבריאה, ללא כל חטא מצד האדם, צריך היה האדם לקדש את גופו ולהגיע לידי עמלו לעוה"ב. בדרגה זו של העוה"ב - היא העלאתו המוחלטת של החומר - לא צריך היה האדם לפרש כלל מהעוה"ז אלא הפוך: אמור הוא להתעסק בכל ענייני הגוף - הפרטיים והכלליים - מתוך קדושה

32. דרך ה', חלק ב', פרק ב' סעיפים ה-ו.

עליונה. אך מטרה זו לא הושגה עקב חטא אדם הראשון שגרם לכך **שתמיד** לא יצליח האדם לקדש כל גופו ועל כן התעסקות מרובה בענייני החומר - תגביר את חטאיו בהכרח. ולכן במצב הנתון הזה - שנגרם בעקבות מעשי האדם - אין ברירה לאדם וחייב הוא לפרוש מהמגע בחומר במידה מסויימת - ע"מ לזכות בדביקות בה'. וההפרש בין הנצרות לבין דת האמת הוא כהבדל בין שמים לארץ, הנצרות רואה את הרוח והחומר, עוה"ז ועוה"ב כעומדים בסתירה מוחלטת שאינה ניתנת לפתרון ולהשלמה, אין אפשרות להיות קשור עם הבורא בעודך בגופך. פירוש גישה זו שהיא מוציאה מכלל אפשרות תיקון והעלאה רוחנית של העוה"ז וממילא דנה, באופן עקרוני, את רוב בני האדם העוסקים בענייני הגשם לכף חובה³³, ואצלנו אין הדברים כך: האדם הושם בעוה"ז לא כדי לברוח ממנו אלא כדי לקדשו לזככו, ולהזדכך עימו. אך קרה והחטא גרם, דבר המכריח לעת עתה הרחקה ופרישה מהחומר, רק כתרופה למחלה. אך מצב זה אינו נצחי, ובטוחים אנו שהוא יחלוף עם בא הזמן של "ובלע המוות לנצח" - שאז לא יהא צורך בנתוק מהחומר אלא הפוך המגע בו יצור דוקא דביקות. וכך כותב הרב קוק³⁴:

"לפעמים, אמנם, אנו רואים שבעלי הרוחניות, צדיקי הדור, נוטים לנזירות ופרישות ומואסים בחומריות. אבל זהו סימן שבא קלקול לעולם. וכדי להתרפאות מן הקלקול הם משתמשים בסמים חריפים, שהבריא, כמובן, אינו צריך להם כלל. משל נתנו המקובלים מקדושת השבת וקדושת יוה"כ. קדושת השבת גדולה מקדושת יוה"כ, ובכ"ז מצוה לאכול ולשתות בשבת ולהתענג מהחיים, והיא תדירה, ולהיפך, יוה"כ קדושתו פחותה מקדושת השבת ואסור לאכול בו ולהתענג, מפני שהוא בא לכפר על החטאים, וע"כ אינו בא אלא פעם, בתקופה ידועה, וכשהחטאים מתמרקים, אז הרוחניות והחומריות מתאחדים יחד, והעולם מתמלא חדוה ועונג זמן שמחתנו".

33. עיין לעיל הערה 2.

34. אחדות ושניות, מאמרי הראיה א 235-236 ועיי"ש כל המאמר.

יא. מדוע פרש "מרע" ה מאשתו

בבאור נקודה זו נרחיב עפ"י דבריו של מרן הרב קוק³⁵: משה רבינו אעפ"י שהגיע לפסגת הבנת האלוקות, ועליו נאמר "ותחסרהו מעט מאלוקים", וכונה "איש האלוקים" - עכ"ז עדיין פחות היה בדרגתו מאדם הראשון. ענקיותו של משה התבטאה בנבואתו שהיתה באיכות שונה מכל שאר הנביאים "נבואה באספקלריא המאירה"³⁶.

פירושה של דרגת נבואה זו היא אחד בין הרוח והחומר, גלוי התוכן האלוקי בתוך הגשמיות עד לפרטי פרטים, עד כדי קביעת המצוות, המקיפות את כל חיי האדם ובלשון הרב:

"כל הציורים העולמיים (הרוח) שבכל הערכים התחתונים (החומר) מזהירים בכל מלואם ואינם מתטשטשים כלל"³⁷.

אך על כל זה אין האיחוד מושלם אלא "הגופניות נשארה קצת במעמדה" [35] - ז"א מקצת שמקצת לא טוהר בכח הנשמה אלא נשארה הגופניות כשהיתה על כל יצריה וזהו "המעט" שחסר מ"אלוקים" הנקודה הקטנה הזו בכמותה, אך החשובה באיכותה, היא שהכריחה את משה לפי גודל קדושתו לפרוש מחיי חומר, לפרוש מאשתו.

את הבטוי "איש האלוקים" שנאמר על משה דורש ר' אבין במדרש³⁸:
"מחציו ולמטה איש, מחציו ולמעלה אלוקים".

הרב מפרש מדרש זה [35] כבטוי לדבריו שאע"פ שמשה הגיע לפסגות רוחניות וחי חיי גוף באור האידיאלים העליונים, בכל זאת היה חלק שאותו הוא לא קידש, וחלק זה הפריע לדביקותו בה' ועל כן פירש מן האשה. אי יכולתו של משה להגיע לאחוד מושלם בין גוף ונשמה לא נבעה מחטאיו האישיים של מרע"ה, אלא בעקבות חטא האדם הראשון שמנע בכלל אפשרות כזו של איחוד.

משה הגיע לשיא הפסגה אליה ניתן להגיע לאחר החטא, ודוקא משום כך נגזרה עליו פרישה מאשתו - דבר שלא נגזר על אדם רגיל הרחוק מרמות כאלה של קדושה.

35. אוה"ק א, עמ' רע"ט.

36. יבמות מט.:

37. אוה"ק שם וע"ע אורות עמ' קכ - קכא "חכם עדיף מנביא".

38. שו"ט, פ"ר צ, דב"ר יא, ד, תנחומא דברים א'.

מול דרגתו זו של משר"ה ניצבת דרגתו האידיאלית של אדם הראשון לפני חטאו, שנדרש ויכול היה להשיג מיזוג שלם בין שמים וארץ, גוף ונשמה, אידיאל ומעשה, ועל דרגה זו דורש הרב [35] את הפסוק "אני אמרתי אלוקים אתם ובני עליון כולכם" - לפני החטא, אך "אכן כאדם תמותון" - לאחריו, ושם נאמר "אלוקים" ללא איש³⁹ ובביאור דרגה זו כותב הרב [35]: "מצד זיהרא עילאה דאדם הראשון, מתעלה כל הגופניות כולה, ותפארת אדם לשבת בית (העוה"ז) נעשה למכון האורה האלוקית העליונה" = (העוה"ב), וממשיך הרב ומביא על דרגה רוחנית - בעלת גוף זו את הפסוק "עין לא ראתה אלוקים זולתך" - פסוק שחז"ל דרשוהו על העוה"ב⁴⁰ - כדי להדגיש שאין העוה"ב מציאות רוחנית נבדלת אלא מציאות גופנית אך קדושה ועילאית.

יב. דרגת חנוך ואליהו

סכמנו דברינו בכך שאמרנו שרק אדם הראשון לפני חטאו יכול היה להגיע לעוה"ב מבלי להתנתק מגופו ומבלי למות ואילו לאחר חטאו אין אפשרות לעשות זאת וחייבים לפרוש מהחומר כדי להגיע לשיא הדביקות וע"כ פרש משה מאשתו - אך בכא"פ שני חריגים היו והם חנוך ואליהו שעלו עם גופם לשמים ולא טעמו טעם מוות. על אליהו דרשו חז"ל את הפסוק "ויעל אליהו בסערה השמימה"⁴¹ שחי לעולם⁴².

וכן חנוך על הפסוק "ויתהלך חנוך את האלוקים ואיננו כי לקח אותו אלוקים"

דרשו חז"ל שהיה עם המלאכים בגן עדן⁴³ ושאלו אנו מוצאין מיתה כתובה בו⁴⁴.
וכן כתבו ראשונים: רבינו בחיי וזו לשונו⁴⁵:

39. ועיין במדב"ר טז-כד ורבינו בחיי, כד הקמח אבל (אי) עמי מ"א בהוצ' מוסד הרב קוק.

40. סנהדרין צט.

41. מל"ב ב,יא.

42. למשל: תנחומא בראשית ז', יל"ש יחזקאל רמז שס"ג.

43. מדרש אגדה בראשית.

44. עיין ב"ר כה-א' ופ' מהרז"ו שם ועיין באריכות תו"ש פרשת בראשית אותיות נב, ובעיקר אות ס' והערות הגרמ"מ כשר שם וכן באותיות סה,סו שם, ואם כי יש מדרשי חז"ל החולקים - הרוב הם כדברינו.

45. בראשית ה,כד בסוף.

"זכה חנוך לחיי עד...ולפי שדבק בו נשתנה גופו...כי נהפך בשרו ללפיד
אש..."

וכן דעת הרמב"ן⁴⁶. ואף הכוזרי סובר שרצון המתאווים למות ופורשים מהעוה"ז היא להיות כחנוך ואלהו [5]. וכן כתבו ר' חיים מוולוז'ין⁴⁷, והרמח"ל שזה לשנו⁴⁸:
"וחנוך ואלהו נתעלו לשמים בגופם ממש אחר אשר זיככו את חומריותם
זיכוך גדול..."

א"כ שני החריגים - חנוך ואלהו - הגיעו ממש לדרגתו של אדם הראשון לפני חטאו שלא טעמו טעם מיתה וגופם נשתנה והתעלה לגמרי באור הרוחניות, אך בכא"פ הפרש גדול יש בין אדם הראשון לפני חטאו אליהם. שהרי אדם הראשון כשהיה מגיע לדרגה זו - היה נשאר בעוה"ז ולא עולה לשמים והיה הוא מתחיל להעלות את העולם כולו לדרגתו - הרי חנוך ואלהו כיון שהגיעו לדרגה עליונה זו - עזבו את העולם ולא הדריכו את שאר בני האדם לצעוד בעקבותיהם [47]. ועל כן מרעה שנשלח מאת ה' להיות רועה ישראל לא הגיע למדרגה זו ונשאר עם העולם להדריכו. ומדוע בכלל היו שני חריגים אלו ולא מתו בעטיו של נחש כאחרים? על כך עונה רבינו בחי"ן⁴⁹ שרצה ה' שיהיו עדים לכך שיתכן מצב שבו לא תתקיים המיתה ואז נאמין שיכול היה אדם הראשון להגיע לדרגה זו - ורק חטאו גרם שימות. וע"כ נדע אנחנו שבכוחנו להביא ולהחיש את היום ש"בו יבולע המות לנצח וימחה ה' אלוקים דמעה מכל פנים"⁵⁰.

יג. סכום

המסקנות והלמודים העולים ממאמרנו זה הם:

- א. עוה"ב אינו "עולם הנשמות", אלא הוא עולם המורכב מגוף ונשמה, אך גוף שונה משלנו גוף הנוטה לתאוות, וזהו גוף מזוכך וטהור.
- ב. חטא אדם הראשון אינו חטא פרטי שפגע דוקא בו, אלא הוא חטא כללי שבעטיו סובלים אנו את המות עד ימינו אלה.

46. ויקרא יח, ד.

47. נפה"ח שער ב', פ"ז.

48. דעת תבונות סימן ע'.

49. כד הקמח, אבל (א') עמ' מ"ב בהוצ' מוסד הרב קוק.

50. ועוד על היחס בין חנוך ואלהו לבין מרע"ה, עיין רבינו בחי"ן דברים לד, ה.

ג. המיתה לא היתה סתם עונש שהוטל על האדם הראשון אלא היא תיקנה את החסרון שנוצר עקב החטא - חוסר האחדות בין הגוף והנשמה, ואפשרה את תחיית המתים שהוא כעוה"ב דאדם הראשון.

ד. ענין "צדיק ורע לו, רשע וטוב לו" אינו רק בהתחשבות חיצונית של שכר בעוה"ז ובעוה"ב אלא שינוי מציאותי של האדם המאפשר לצדיק לזכות לעוה"ב - הדביקות בה'.

ה. ההבדל בין תורתנו לבין המינות הנוצרית הוא ביחס העקרוני לעוה"ז שהנוצרים מדכאים את הגוף ותורתנו מעלה ומרוממת אותו.

וכל הבנות אלה נחשבות בעיני כשניות במעלה אל מול הענין הנוסף שעלה ממאמרינו והוא: שאין ענין הדביקות בה' מנותק מאתנו עקב היותנו בעלי גוף, אלא עיקר הדביקות תושג ע"י זכוך הגוף - מטרה המושגת ע"י קיום מצוות ות"ת וא"כ הבנו שאין המצוות פעולות טכניות - רוחניות גרידא אלא הן פעולות המשנות ומעצבות את האדם. המסייעות לו להשתחרר מכבלי הגוף, צרכיו ותאוותיו והן הן המסילה בה ניתן לעלות בית אל היא מדרגת העוה"ב.